

Верховний
Суд

Діджиталізація цивільного судочинства та забезпечення права на доступ до правосуддя в умовах військового стану

Наталія Сакара

суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду
кандидат юридичних наук, доцент

Звернення до суду з використання інформаційних технологій та забезпечення права на доступ до правосуддя

Відмова судів через брак обладнання у прийнятті позовних заяв в електронній формі порушує право на доступ до суду.

Lawyer Partners A. S. V. Slovakia, no. 54252/07, 3274/08, 3377/08/3505/08, 3526/08, 3741/08, 3786/08, 3807/08, 3824/08, 15055/08, 29548/08, 29551/08, 29552/08, 29555/08 and 29557/08, 16 June 2009.

Відмова судів прийняти до розгляду апеляційну скаргу, подану в паперовій формі замість електронної через неможливість її належним чином заповнити внаслідок недоліків програми, що використовується для заповнення формуляра, становить надмірний формалізм та підриває справедливість судового розгляду.

Xavier Lucas v. France, no. 15567/2, 09 June 2022.

Будь-які перебої в роботі електронної системи документообігу, внаслідок чого заяви та додані до них додатки не змогли надійти до суду, повинні тлумачитися на користь особи, яка зробила все, що від неї залежало, для належного виконання своїх обов'язків

Tence v. Slovenia, no. 37242/14, 31 May 2016.

Забезпечення права звернення до суду в електронній формі

В практиці ВС сформувалося два підходи щодо допустимості/недопустимості звернення до суду з електронним процесуальним документом, який підписаний електронним підписом, шляхом направлення його на офіційну електронну адресу суду:

- 1) звернення до суду з електронним процесуальним документом шляхом направлення його на офіційну електронну адресу суду є належним та допускається;
- 2) належним способом звернення до суду з процесуальними документами в електронній формі є направлення їх через підсистему «Електронний суд», а спосіб звернення осіб, які беруть участь у справі шляхом направлення підписаних електронних документів на офіційну електронну пошту судів не передбачений чинним цивільним процесуальним законодавством.

Ухвалою від 22 червня 2022 року справа № 204/2321/22 передана на розгляд ВП ВС з метою відступу від правових позицій, викладених у постановах ВС від 12 серпня 2021 року у справі № 200/6370/20-а, від 21 грудня 2019 року у справі № 910/12245/19, від 17 червня 2020 року у справі № 910/8423/19, від 07 жовтня 2021 року у справі № 904/4137/20 (210/1218/20) щодо недопустимості звернення до суду шляхом направлення документів на його офіційну електронну адресу.

Якщо подана на офіційну електронну адресу суду заява (позовна заява, скарга) не містить електронного цифрового підпису, а, як приклад, на ній наявний відсканований підпис особи, що її подає, то вона вважається такою, що не відповідає вимогам ЦПК України, та у разі не усунення цього недоліку підлягає поверненню.

Постанова ВС від 26 травня 2021 року у справі № 565/195/19 (61-2692св20).

Формування та надсилання процесуальних документів через сервіс «Електронний суд» визначає необхідність застосування електронного підпису особи, яка надсилає такий документ, тобто без накладення такого підпису неможливо створити процесуальний документ та здійснити його направлення через сервіс «Електронний суд».

Постанова ВС від 26 квітня 2022 року у справі № 757/6877/21-ц (провадження № 61-15898св21).

Не є тотожними за часовими вимірами поняття «підписання електронним цифровим підписом» та «перевірка електронного цифрового підпису». При вирішенні питання щодо дотримання строків звернення суди мають враховувати саме час підписання документів електронним цифровим підписом.

Постанова ВС від 09 червня 2021 року у справі № 755/10972/19 (61-6483св21).

Тотожні вимоги пред'являються й до відзиву, поданого в електронній формі, який має бути підписаний за допомогою електронного цифрового підпису, а також інших заяв, клопотань, заперечень.

Постанови ВС від 03 лютого 2021 року у справі № 295/12247/19 (61-12247св20), від 22 квітня 2020 року у справі № 360/1789/17 (61-1997св19).

Оформлення додатків до позовної заяви (заяви), які подаються до суду в електронній формі

Електронне доручення, яке можливо надати за допомогою підсистеми «Електронний суд», видається за наявності у відповідній особи довірителя та його представника особистих електронних кабінетів у підсистемі «Електронний суд», що передбачає наявність у таких осіб електронного цифрового підпису. Електронне доручення видається лише за умови його підписання електронним ключем довірителем за допомогою алгоритмів, визначених у підсистемі «Електронний суд». Надалі таке електронне доручення автоматично додається до позовної заяви, яка подана представником від імені довірителя через підсистему «Електронний суд», при цьому у користувачів відсутня можливість будь-яким чином впливати на зміст та вигляд такого електронного доручення, тобто воно формується підсистемою «Електронний суд» самостійно, відповідно до обраного обсягу повноважень представника. У зв'язку з наведеним суди у випадку отримання пакету документів, сформованих підсистемою «Електронний суд», не мають права вимагати від особи додаткового надання паперового примірника такої довіреності або іншого документа, що посвідчує повноваження представника, за наявності належним чином оформленого електронного доручення.

Постанова ВС від 08 вересня 2021 у справі № 486/259/21 (61-9466св21).

Відсутні підстави вимагати додавання до електронних примірників документів їх копій.

Постанови ВС від 29 липня 2020 року у справі № 629/740/19 (провадження № 61-3443св20), від 21 квітня 2021 року у справі № 204/8756/20 (провадження № 61-2791св21).

Сплата судового збору онлайн в кабінеті клієнта банку відповідає вимогам Закону України «Про судовий збір», а квитанція, що надходить на електронну адресу як підтвердження сплати судового збору, є єдиним можливим документом на підтвердження оплати судового збору онлайн та має доказову силу на виконання його вимог.

Постанова ВС від 27 січня 2021 року у справі № 754/9573/13-ц (754/9573/13-ц).

У разі якщо заява, позовна заява, скарга подається до суду в паперовій формі, то направлення її копії іншим учасникам справи в електронній формі не відповідає вимогам ЦПК України.

Постанова ВС від 06 жовтня 2021 року у справі № 761/14537/15-ц (провадження № 61-10499св21).

Розмір судового збору у разі звернення до суду в електронній формі

Підпунктом «б» підпункту 1 пункту 17 параграфу 1 розділу 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147а-VIII від 26.05.2021 до статті 4 Закону України «Про судовий збір» включено частину 3 такого змісту: «При поданні до суду процесуальних документів, передбачених частиною другою цієї статті, в електронній формі - застосовується коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору».

Відповідно до пункту 2 параграфу 2 «Прикінцеві положення» розділу 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» підпункт «б» підпункту 1, підпункт «а» підпункту 3 пункту 17, пункт 19 § 1 цього розділу вводяться в дію з дня початку функціонування підсистеми (модуля) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що забезпечує функціонування процедури реєстрації, автентифікації та доступу осіб до функціонуючих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (електронний кабінет).

04.09.2021 в газеті «Голос України» №168 опубліковано оголошення Вищої ради правосуддя про створення та забезпечення функціонування трьох підсистем (модулів) ЄСІТС, згідно з яким Вища рада правосуддя повідомила, що відповідно до пункту 2 параграфу 2 «Прикінцеві положення» розділу 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» окремі підсистеми (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі ЄСІТС) починають функціонувати після опублікування оголошення про створення та забезпечення функціонування відповідної підсистеми (модуля) ЄСІТС, яке має містити інформацію про підпункти, пункти цього розділу, які вводяться в дію у зв'язку з початком функціонування відповідної підсистеми (модуля) ЄСІТС. З початком функціонування підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистеми відеоконференцв'язку: вводяться в дію підпункт 1 пункту 3, підпункт «а» підпункту 3 пункту 17, пункт 19 § 1 розділу 4 Закону; підпункт 5 пункту 7 § 1 розділу 4 Закону - в частині щодо можливості брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, функціонування офіційних електронних адрес та процедури реєстрації, автентифікації та доступу осіб до функціонуючих підсистем (модулів) ЄСІТС (електронний кабінет).

Проте у вказаному оголошенні не міститься інформація про введення в дію саме підпункту «б» підпункту 1 пункту 17 параграфу 1 розділу 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» щодо застосування коефіцієнту 0,8 для пониження розміру ставки судового збору при подачі документів в електронній формі.

Державною судовою адміністрацією в листі від 29.10.2021 №10-19326/21 та Вищою радою правосуддя в листі від 30.11.2021 №28581/0/9-21 надані роз'яснення щодо понижуючого коефіцієнта ставки судового збору, в яких зазначено, що: «в оголошенні, яке було опубліковано у газеті Голос України» 4 вересня 2021 року про початок функціонування підсистеми ЄСІТС, не міститься інформації про введення в дію підпункту «б» підпункту 1 пункту 17 параграфу 1 розділу 4 розділу VII «Перехідні положення» Закону щодо застосування коефіцієнту 0,8 для пониження розміру ставки судового збору при подачі документів в електронній формі. Це означає, що відповідна норма не набрала чинності у порядку, встановленому Законом».

З метою формування єдиної правозастосовної практики, колегія суддів вважає за необхідне **відступити від наведених висновків судів щодо застосування частини третьої статті 4 Закону України «Про судовий збір», відповідно до якого враховується коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору у випадку подання процесуальних документів, передбачених частиною другою статті 4 Закону України «Про судовий збір», в електронній формі.**

Ухвала ВС від 12 вересня 2022 року у справі № 916/228/22.

Використання мережі інтернет для повідомлення учасників справи та забезпечення права на доступ до суду в рішеннях ЄСПЛ

Повідомлення учасників справи про ухвалені рішення, зроблене лише в електронній формі (в тому числі розміщення в мережі інтернет), вважається належним, якщо викладення інформації саме в такий спосіб є передбачуваним, тобто закріпленим на законодавчому рівні, послідовним, доступним для чималої кількості осіб і зрозумілим, тобто створює можливість для особи дізнатися про рішення, яке потенційно може впливати на її права.

В той же час, враховуючи принцип пропорційності, мають також враховуватися конкретні обставини справи, що свідчать про відсутність доступу до комп'ютеру чи мережі Інтернет, комп'ютерну неграмотність та інші, що не дозволили отримати доступ до потрібного рішення.

Stichting Landgoes Steenberghe and Others v. the Netherlands, no. 19732/17, 16 February 2021.

Повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду справи

Тлумачення частини одинадцятої статті 128 ЦПК України свідчить про те, що відповідач, третя особа, свідок лише у випадку коли зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, викликаються до суду через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів, а у разі розгляду справи про видачу обмежувального припису - не пізніше 24 годин до дати відповідного судового засідання. З опублікуванням оголошення про виклик особа вважається повідомленою про дату, час і місце розгляду справи.

Як відомо з матеріалів справи зареєстроване місце проживання зареєстроване місце проживання (перебування) ОСОБА_1 (відповідача) є відомим, що виключає можливість застосування частини одинадцятої статті 128 ЦПК України.

Постанова ВС від 25 лютого 2021 року у справі № 428/13426/17 (провадження № 61-6897св19).

Частини одинадцята, дванадцята статті 128 ЦПК України не підлягають застосуванню при здійсненні повідомлення про виклик у судове засідання позивача, а отже, розміщення на офіційному веб-сайті судової влади України судової повістки-повідомлення про призначення вказаної справи до розгляду в силу вимог статті 128 ЦПК України не є належним повідомленням позивача ОСОБА_1 про дату, час і місце судового засідання.

Постанова ВС від 03 лютого 2021 року у справі № 309/1214/16-ц (провадження № 61-14277св20).

Повідомлення відповідача про судове засідання телефонограмою не може вважатися способом, встановленим статтею 128 ЦПК України

Постанова ВС від 15 червня 2022 року у справі № 369/9368/17 (провадження № 61-18689св21).

Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

Додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу Дія.

Програмними засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі мобільного застосунку Порталу Дія, може бути також забезпечено додаткове інформування сторін спору, авторизованих через Єдиний державний вебпортал електронних послуг або через мобільний застосунок Порталу Дія, шляхом відображення в електронній формі судового рішення у справі, виконавчого документа"

Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану» від 27 липня 2022 року № 2461-IX.

Повідомлення учасників справи шляхом направлення судової повістки на електронну адресу

Електронна адреса - адреса електронної пошти, що складається з ідентифікатора, позначки "@" та доменного імені. При цьому ідентифікатором для юридичних осіб є ідентифікаційний код юридичної особи, для фізичних осіб та фізичних осіб - підприємців - ідентифікаційний номер платника податків - фізичної особи (у разі відсутності ідентифікаційного номера - серія та номер паспорта громадянина). Доменним іменем є ім'я у домені "mail.gov.ua". За таких обставин суд першої інстанції був зобов'язаний надіслати судові рішення у паперовій формі рекомендованим листом або електронним листом на офіційну електронну адресу, зареєстровану в Системі, чого зроблено не було. Докази вручення оскаржуваного рішення ОСОБА_3 в матеріалах справи відсутні. Таким чином апеляційний суд дійшов необґрунтованого висновку, що доставка судового рішення електронним листом на особисту електронну пошту ОСОБА_3 є врученням такого рішення, тому дійшов помилкового висновку про відсутність підстав для поновлення строку на апеляційне оскарження.

Постанова ВС від 10 лютого 2022 року у справі № 359/5063/21 (провадження № 61-21505св21).

З матеріалів справи вбачається, що копія ухвали Чернігівського апеляційного суду від 01 листопада 2021 року, якою апеляційну скаргу залишено без руху та надано строк для усунення недоліків, надіслана на електронну пошту адвоката Гори Р. М. - ІНФОРМАЦІЯ_1 (а.с. 124, т. 2).

Відповідно до довідки про доставку електронного листа Чернігівського апеляційного суду від 01 листопада 2021 року електронна копія ухвали від 01 листопада 2021 року у справі № 750/3275/21 надіслана та доставлена одержувачу на його електронну скриньку - ІНФОРМАЦІЯ_1 (а.с. 125, т. 2).

Крім того, в матеріалах справи є Акт Чернігівського апеляційного суду про відсутність знаків поштової оплати для відправки поштової кореспонденції, затверджений керівником апарату суду, відповідно до якого з 25 серпня 2021 року в суду відсутні в потрібній кількості знаки поштової оплати (поштові марки), в зв'язку з чим припинено направлення поштової кореспонденції, зокрема: рекомендованих листів, рекомендованих листів зі зворотним повідомленням, судових повісток зі зворотним повідомленням.

Таким чином, враховуючи, що 01 листопада 2021 року представнику ОСОБА_1 - адвокату Горі Р. М. належним чином вручена копія ухвали про залишення апеляційної скарги без руху, вимоги якої у встановлений судом строк заявник не усунув, апеляційний суд обґрунтовано застосував положення частини третьої статті 185, частини другу, шосту статті 357 ЦПК України, визнавши апеляційну скаргу такою, що неподана та повернув особі, яка її подала.

Отже, серед всіх передбачених пунктом 5.8 розділу I Положення сервісів офіційної електронної адреси нормативно передбачено обов'язковість надсилання процесуальних документів лише до Електронного кабінету.

Враховуючи те, що адвокат Гора Р. М., який діє в інтересах ОСОБА_1, зареєстрований в підсистемі Електронний кабінет за допомогою своєї офіційної електронної адреси, вимога про обов'язковість чого, зокрема, для адвокатів, передбачена частиною 10 розділу 1. Підсистема «Електронний кабінет» Положення, наявне в матеріалах справи підтвердження доставлення заявнику електронної копії оскаржуваної ухвали на його електронну пошту свідчить про належність повідомлення сторони позивача.

Постанова ВС від 18 квітня 2022 року у справі № 750/3275/21 (провадження № 61-21072св21).

З матеріалів справи вбачається, що ОСОБА_1 зазначив свою офіційну електронну адресу ІНФОРМАЦІЯ_1, і користувався нею протягом всього часу розгляду справи, зокрема, надсилав з даної електронної адреси процесуальні заяви до Київського апеляційного суду (а.с.54, 55, 56).

Київський апеляційний суд направляв ОСОБА_1 на вказану ним електронну адресу ІНФОРМАЦІЯ_1 судову повістку про виклик до суду на 07 квітня 2021 року (а.с. 59, 60).

Таким чином, апеляційний суд виконав обов'язок щодо повідомлення ОСОБА_1 про дату, час та місце розгляду справи.

Постанова ВС від 13 липня 2022 року у справі № 761/14537/15-ц (провадження № 61-3069св21).

Процесуальні особливості розгляду справи з використанням відеоконференції

Якщо особа не пізніше п'яти днів до судового засідання подасть заяву у вигляді окремого процесуального документа про участь у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, направивши її копію іншим учасникам справи, або включить таке клопотання до змісту іншої заяви, що подається до суду, то у разі її нерозгляду або безпідставної відмови у задоволенні розгляд справи судом буде відбуватися з порушенням вимог рівноправності сторін

Постанова ВС від 09 червня 2021 року у справі № 521/14321/19 (провадження № 61-11753св20).

Порушення строків подання заяви про розгляд справи в режимі відеоконференції, встановлених в частині 2 статті 212 ЦПК України, є підставою для відмови у її задоволенні

(Постанова ВС від 27 травня 2021 року у справі № 752/17491/17 (провадження № 61-161св19), від 20 березня 2020 року у справі № 184/1401/16-ц (провадження № 61-6167св18)).

Копія ухвали про задоволення заяви сторони про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції в обов'язковому порядку має направлятися учасникам справи. Її невручення є підставою для відкладення розгляду справи, оскільки в матеріалах справи будуть відсутні відомості про вручення судової повістки їй, відповідно, учасник справи буде вважатися таким, що не повідомлений належним чином про час та місце розгляду справи

(Постанова ВС від 14 квітня 2021 року у справі № 343/1397/19 (провадження № 61-13703св20), від 11 березня 2021 року у справі № 803/12/20 (провадження № 61-10423ав20)).

Суд має уважно слідкувати за заявами та клопотаннями, які заявляються учасниками справи, й своєчасно їх розглядати. Як приклад, невирішення заяви про відвід судді свідчить про те, що розгляд відбувався неповноважним складом суду *(Постанова ВС від 27 травня 2020 року у справі № 2-18/11 (провадження № 61-12956св19)).*

Верховний
Суд

Дякую за увагу!